

УДК 65.01:66

Браславська О.В.

аспірант відділу економічних проблем
розвитку промислового виробництва
Інституту економіки промисловості
Національної академії наук України

ОЦІНКА ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХІМІЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА ПРАКТИЧНИЙ АСПЕКТ

Проведено аналіз існуючих методик оцінки виробничого потенціалу. Визначено їх загальні риси, недоліки і переваги. За допомогою ресурсного підходу, оцінений і проаналізований виробничий потенціал ключових підприємств хімічної галузі України. Виявлено недоліки у формулюванні та обліку такої складової виробничого потенціалу, як «інформація».

Ключові слова: методики оцінки, виробничий потенціал, хімічне підприємство, ефективність діяльності, виробничі ресурси.

Браславская Е.В. ОЦЕНКА ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА ХИМИЧЕСКОГО ПРЕДПРИЯТИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ И ПРАКТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Проведен анализ существующих методик оценки производственного потенциала. Определены их общие черты, недостатки и преимущества. С помощью ресурсного подхода, оценен и проанализирован производственный потенциал ключевых предприятий химической отрасли Украины. Выявлены недостатки в формулировке и учете такой составляющей производственного потенциала как «информация».

Ключевые слова: методики оценки, производственный потенциал, химическое предприятие, эффективность деятельности, производственные ресурсы.

Braslavskaya H.V. ASSESSMENT OF PRODUCTIVE CAPACITY OF CHEMICAL COMPANIES: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

The analysis of the existing methodologies to assess the production potential is obtained. Their common features, advantages and disadvantages are determined. The production capacity of key enterprises of Ukraine chemical industry is evaluated and analyzed with the help of the resource approach. Disadvantages in the display component such as «information» are determined by the analysis and assessment of the production capacity components.

Keywords: techniques, production capacity, chemical enterprise, efficiency, production resources.

Постановка проблеми. Сьогодні в умовах нестабільності зовнішнього середовища хімічні підприємства України мають низку системних проблем, але залишатимуться актуальними питання збереження, використання і модернізації наявного їх потенціалу виходячи з того, що хімічна промисловість є традиційним сегментом вітчизняної промисловості.

Отже, для стабілізації та надалі для розвитку хімічних підприємств необхідно насамперед досліджувати сучасні тенденції і проблеми, пов'язані з функціонуванням наявного виробничого потенціалу як однієї з вагомих складових потенціалу підприємства. Вирішенню цього завдання разом з підбором оптимального інструментарію для оцінки виробничого потенціалу підприємств галузі й присвячена дана стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виробничий потенціал являє собою таку поліструктурну складову потенціалу підприємства, ефективне управління якою дає уявлення про можливе існування та розвиток усіх його складових.

Питаннями визначення, оцінювання та управління виробничим потенціалом займалися багато вітчизняних та зарубіжних вчених, серед яких Є.В. Лапін, В.Г. Герасимчук, А.Е. Воронкова, Д. Косицьки, П.Г. Перерва, А.П. Косенко, С.О. Іщук, І.З. Должанська, Т.О. Загорна та інші [1-5]. У наукових дослідженнях були розглянуті різні методичні підходи щодо здійснення оцінки виробничого потенціалу підприємства, проте деякі важливі аспекти оцінки в частині вибору найбільш оптимального методу для підприємств хімічної галузі, які функціонують в сучасних умовах, потребують подальшого розвитку та уточнення.

Здійснення оцінки виробничого потенціалу підприємства ґрунтується на використанні трьох основних підходів: витратного (ресурсного), порівняльного та дохідного (результатного). Також можливо поєднання

цих підходів один з одним, що дозволяє підкреслити певні характеристики об'єкта дослідження.

Так, Є.В. Лапін [1, с. 179] пропонує здійснювати економічну оцінку виробничого потенціалу на основі визначення сумарного прибутку (з урахуванням амортизаційних відрахувань), який отримує підприємство від повного використання активів протягом терміну їх корисної дії. Економічна оцінка виробничого потенціалу розраховується за формулою 1:

$$E_{ВП} = \sum_{t=1}^T (P_t^{акт} + P_t^{пас} + P_t^{об} + P_t^{нм} + A_t^{акт} + A_t^{пас} + A_t^{нм}), \quad (1)$$

де $P_t^{акт}$, $P_t^{пас}$, $P_t^{об}$, $P_t^{нм}$ – прибуток від реалізації продукції, отриманої від використання в t -му році відповідно активної та пасивної частин основних виробничих фондів, оборотних фондів і нематеріальних активів, що беруть участь у виробництві продукції;

$A_t^{акт}$, $A_t^{пас}$, $A_t^{нм}$ – амортизаційні відрахування в t -му році розрахункового періоду від залишкової вартості активної, пасивної частин основних виробничих фондів і нематеріальних активів, відповідно;

T – період оцінки виробничого потенціалу даної групи активів підприємства який дорівнює періоду корисного їх використання.

Очевидно що дана методика базується на результатному підході, так як враховує прибутки активів, що беруть участь у виробництві продукції.

Використання приведеної методики оцінки виробничого потенціалу, яка враховує різні види прибутків, не є доцільною для вітчизняних хімічних підприємств, тому що більшість підприємств галузі на сьогодні є збитковими.

Певна кількість науковців пропонують проведення оцінки виробничого потенціалу на основі використання економічних показників при цьому допус-

каючи можливість поєднання ресурсного, дохідного та порівняльного підходів.

Так, згідно з думкою В.Г. Герасимчука, виробничий потенціал та потенціал управління необхідно вимірювати шляхом порівняння показників які містять вхідну, розрахункову та аналітичну інформації. Виробничий потенціал за методикою В.Г. Герасимчука визначається «за такими параметрами:

- кваліфікаційний рівень кадрів (рівень кваліфікації працівників, ступінь узгодженості взаємодії, готовність персоналу до нововведень);

- ступінь використання обладнання (фондооснащеність праці, ступінь завантаження обладнання, об'єм обладнання, яке вводиться в експлуатацію);

- резерви конкуренції, котрі визначаються на основі оцінки таких показників: об'єм витрат на наукові дослідження, доля витрат на маркетинг і збут продукції, кількість типорозмірів продукції;

- фінансові можливості (об'єм реалізації продукції, рентабельність продукції)» [1, с. 61].

Методика В.Г. Герасимчука передбачає бальну оцінку показників на основі використання тестів.

До недоліків запропонованої методики можна віднести присутню суб'єктивність оцінювання, що у свою чергу може викликати не достатньо об'єктивні результати оцінки.

Привертає увагу запропонований А.Е. Воронковою матричний підхід оцінки виробничого потенціалу [2, с. 226]. Сутність цього методу полягає в тому, що інформація подається у вигляді матриці (таблиці) яка містить список базових підприємств галузі та кінцеві показники їх роботи або показники залучених ресурсів. Розрахунки проводяться в напрямках оцінки показників виробничого потенціалу та оцінки використання можливостей виробничого потенціалу. Матриця оцінок являє собою множинність показників P_{ij}^k , де P – показник; k – номер об'єкта оцінки; i – напрямок оцінки об'єкта; j – номер показника оцінки всередині групи.

Представлені в матриці показники дають змогу спостерігати економічно-організаційні зміни, які відбуваються з господарюючим суб'єктом, виходячи зі змін бази порівняння.

Варто зазначити, що завдяки запропонованій методиці виробничий потенціал підприємства оцінюється на основі всебічного аналізу, але при цьому необхідно мати базу порівняння (еталон), яку не завжди чітко можливо виділити.

Д. Косицьки, П.Г. Перерва, А.П. Косенко вважають що оцінка виробничого потенціалу повинна відбуватися через відношення інноваційної сприйнятливості системи. На думку авторів, розмір виробничого потенціалу підприємства залежить від кількості інновацій, що використовуються для забезпечення нормального функціонування підприємства та кількості вироблених нових різновидів основної продукції [3, с. 140].

На думку С.О. Іщук, виробничий потенціал підприємства слід оцінювати за допомогою показників, які відображають процеси послідовного перетворення фінансових та інвестиційних ресурсів у фізичні складові виробничих витрат, тобто готову продукцію, яка внаслідок реалізації перетворюється в потоки грошових доходів підприємства. Одним із основних таких показників, який відображає вартісний аспект ефективності виробничого потенціалу, науковець вважає показник рентабельності активів промислового підприємства [4, с. 144].

І.З. Должанська, Т.О. Загорна та інші пропонують здійснювати економічну оцінку виробничого потенціалу двома методами:

- на підставі аналізу рівня ефективного використання структурних робочих місць;

- на базі поелементного підходу.

За першим методом виробничий потенціал будь-якого підприємства визначається виробничим потенціалом усіх його робочих місць [5, с. 149].

Розрахунок виробничого потенціалу у такий спосіб, на нашу думку, викликає певні складнощі і має достатню трудомісткість процесу.

За другим методом оцінки, запропонованим І.З. Должанською, Т.О. Загорною та ін. сума вартостей відповідних елементів буде характеризувати величину всього виробничого потенціалу підприємства.

Виходячи з даного методу, загальну величину виробничого потенціалу підприємства можна розрахувати у такий спосіб:

$$ВП = V_{ОВФ} + V_{ПВП} + V_{МР} + V_T + V_I, \quad (2)$$

де $ВП$ – величина виробничого потенціалу підприємства; $V_{ОВФ}$ – вартість основних виробничих фондів; $V_{ПВП}$ – вартість промислово-виробничого персоналу; $V_{МР}$ – вартість матеріально-енергетичних ресурсів; V_T – вартість технології виробництва; V_I – вартість елемента «інформація» [6, с. 162].

На нашу думку, для оцінки виробничого потенціалу вітчизняних підприємств хімічної промисловості в реаліях нашого часу, коли виробничо-комерційна діяльність ускладнена наслідками світової фінансово-економічної кризи і більшість підприємств мають збитки, цей метод оцінки є найбільш прийнятним.

Постановка завдання. Проаналізувати тенденції і проблеми функціонування та розвитку виробничого потенціалу підприємств хімічної промисловості, на основі обраного методичного інструментарію оцінки виробничого потенціалу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проведений аналіз джерел і публікацій, з урахуванням сучасних умов господарювання підприємств хімічної промисловості, дозволив обрати для оцінки виробничого потенціалу найбільш поширений методичний інструментарій поелементної оцінки заснований на ресурсному підході.

У таблиці 1 наведено результати поелементної оцінки виробничого потенціалу ключових підприємств хімічної галузі України, яку проведено за даними їхньої щорічної корпоративної звітності за 2011–2013 рр.

Дані таблиці 1 свідчать проте те, що загальний показник виробничого потенціалу ключових підприємств хімічної галузі України за період 2011–2013 рр. збільшується на 15,74%.

Зміни показника відбуваються повільно. При цьому у 2012 р. по відношенню до 2011 р. він збільшується на 22,43%, а у 2013 р. по відношенню до 2012 р. зменшується на 5,46%. Таким чином, темпи зростання загального виробничого потенціалу аналізованих підприємств знижуються.

Якщо розглядати окремі складові загального показника виробничого потенціалу, то у більшості з них темпи зростання знижуються.

Фондовий потенціал, представлений вартістю основних виробничих фондів, характеризує наявні та скриті можливості засобів праці, які формують виробничу потужність підприємства. У 2012 р. по відношенню до 2011 р. вартість основних фондів аналізованих підприємств збільшується на 30,02%, а у 2013 р. по відношенню до 2012 р. – на 10,96%.

За даними Державної служби статистики ступінь зношеності основних засобів на підприємствах галузі у 2013 р. становила 56%. Слід зазначити, що для

окремих підприємств показник зносу досягнув свого критичного значення (майже 90%).

Таблиця 1
Поелементний розрахунок виробничого потенціалу
ключових підприємств хімічної промисловості
України у 2011–2013 рр.

млн грн

Рік	Вовф	Впвп	Вмр	Вт	Ві	ВП
ПАТ «Концерн Стирол»						
2011	1082,9	180,9	5619,8	312,6	601,6	7797,8
2012	1494,4	231,9	10464,2	352,9	1209,8	13753,1
2013	1636,2	278,7	8598,9	414,8	2119,9	13048,5
ПрАТ «Севродонецьке об'єднання «Азот»						
2011	572,3	360,9	5901,4	177,2	67,8	7079,6
2012	623,8	427,2	7016,6	185,2	555,9	8808,7
2013	869,6	400,8	4908,0	224,3	697,7	7100,5
ПАТ «Рівнеазот»						
2011	541,0	189,1	2231,3	51,0	704,3	3716,7
2012	677,8	238,6	2411,1	117,5	397,6	3842,6
2013	730,6	227,5	1793,3	144,0	617,8	3513,2
Черкаський ПАТ «Азот»						
2011	1259,7	239,9	5394,6	995,9	646,9	8536,9
2012	1361,7	278,7	5665,3	1020,7	177,6	8504,0
2013	1342,8	295,9	4694,6	1013,3	389,9	7736,5
ПАТ «ДніпроАзот»						
2011	454,5	167,6	1706,1	93,1	618,4	3039,8
2012	465,8	188,5	2113,2	164,6	20,8	2952,9
2013	477,9	195,8	1914,0	164,3	35,3	2787,2
ПАТ «Кримський содовий завод»						
2011	599,3	130,2	1217,8	163,8	5,9	2117,0
2012	574,5	136,0	1315,5	181,6	7,4	2215,0
2013	612,3	134,3	1129,2	199,3	16,8	2091,8
ПрАТ «Кримський ТИТАН»						
2011	694,4	482,8	2259,0	173,4	872,6	4482,1
2012	1568,4	611,3	2454,7	229,7	77,5	4941,6
2013	1838,7	633,1	2098,8	1618,0	92,9	6281,5
Всього по підприємствах, що досліджуються						
2011	5204,1	1751,4	24330,0	1967,0	3517,4	36769,9
2012	6766,4	2112,2	31440,6	2252,1	2446,6	45017,9
2013	7508,1	2166,0	25136,8	3777,9	3970,3	42559,1

Таким чином високий показник зносу основних виробничих фондів підприємств галузі та зниження темпів зростання вартості основних засобів аналізованих підприємств говорять про низькі темпи відтворення основних засобів і прирікають у майбутньому базові підприємства на остаточну втрату конкурентоспроможності.

Темпи зростання вартості матеріально-енергетичних ресурсів та вартості промислово-виробничого персоналу по аналізованим підприємствам також значно знижуються у 2013 р. по відношенню до 2012 р. Причиною зниження темпів зростання матеріально-енергетичних ресурсів є неповне використання виробничих потужностей (із за високої собівартості продукції) і, як наслідок, зменшення оплати праці працівників, що також призводить до зниження темпів зростання вартості промислово-виробничого персоналу.

Вартість технології виробництва аналізованих підприємств відображає процеси, які відбуваються з основними виробничими фондами підприємства.

Аналіз інформаційної складової показує що вона мала темп росту у 2012 р. по відношенню до 2011 р. 69,6%, а у 2013 р. по відношенню до 2012 р. –

162,3%. На нашу думку, сам показник інформаційної складової є не досить коректним (ймовірно підприємства списували на дану складову різні витрати, безпосередньо не пов'язані з інформаційними потоками).

Як правило, за даною методикою, вартість інформації включає вартість власних інформаційних ресурсів, знань та інші компоненти, які надають уявлення про удосконалення організації виробництва, праці та управління.

Визначення витрат на збір та підготовку інформації, якщо вони визначаються в процесі виробничої діяльності є складним процесом. До того ж ресурсний підхід передбачає відображення суми показника у фінансової звітності. Тому питання врахування цієї складової виробничого потенціалу, на нашу думку потребує пошуку нових організаційних форм та методів розрахунку. На що і будуть спрямовані подальші дослідження.

Також за приведеними даними щодо оцінки виробничого потенціалу ключових підприємств хімічної галузі України за період 2011–2013 рр. можна відстежити втрати, яких зазнав вітчизняний хімічний комплекс у 2014 р.

За підсумками 2013 р. частка ПАТ «Концерн Стирол», ПрАТ «Кримський ТИТАН» та ПАТ «Кримський содовий завод» у сукупній величині виробничого потенціалу підприємств, що досліджуються, становила 50,3%, а у сукупних обсягах реалізованої продукції – 39,8%.

Частка семи підприємств, що досліджуються, у загальних обсягах реалізованої продукції за видом діяльності «Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції» в середньому за 2011–2013 рр. становила 46,4%.

Отже, з певною мірою припущення можна стверджувати, що внаслідок складних подій 2014 р. на територіях, які не підконтрольні ЗСУ, залишилося щонайменше 40% виробничого потенціалу вітчизняної хімічної галузі. (Фактичні втрати останньої у 2014 р. є ще більшими, якщо враховувати вимушені простої ПрАТ «Севродонецьке об'єднання «Азот» та інших хімічних підприємств, розташованих поблизу лінії розмежування).

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, оцінка виробничого потенціалу ключових підприємств хімічної галузі України за період 2011–2013 рр. на основі обраної методики поелементної оцінки показала, що процеси функціонування та розвитку виробничого потенціалу мають галузеву специфіку.

На основі аналізу та оцінки складових виробничого потенціалу виявлено недоліки у відображенні такої складової як «інформація». Зазначено що питання формулювання та обліку цієї складової потребує уточнення для більш коректного відображення в розрахунку показника виробничого потенціалу.

Зазначено, що суспільно-політичні, інституційні та організаційно-економічні проблеми, які існують сьогодні в Україні, сприяли значної втрати виробничого потенціалу вітчизняної хімічної галузі і взагалі гальмують процеси його відтворення та розвитку.

Така ситуація потребує як своєчасних заходів оперативного характеру щодо відновлення пошкоджених виробництв та інфраструктурних комплексів, змінення виробничих ланцюжків, стабілізації енергетичного і сировинного забезпечення, модернізації транспортних та логістичних потоків, так і обґрунтованих стратегічних рішень, спрямованих на подолання інерційного сценарію занепаду галузі і реалізації неіндустріальної моделі розвитку її потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия: монография / Е.В. Лапин. – Сумы: Университетская книга, 2004. – 360 с.
2. Воронкова А. Э. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация. Монография / А. Э. Воронкова. – Луганск: Изд-во Восточноукр. нац. ун-та, 2000. – 315 с.
3. Косицки Д, Перерва П. Г., Косенко А. П. Стратегічне управління виробничим потенціалом і підвищення конкурентоспроможності підприємства: зб. наук. пр. НТУ «ХПІ» [Тематичний випуск «Технічний прогрес і ефективність виробництва». / Д. Косицки, П. Г. Перерва, А. П. Косенко. – Харків – 2010. – № 62. – 179 с.
4. Іщук С. О. Виробничий потенціал промислових підприємств: проблеми формування і розвитку. Монографія / С. О. Іщук. – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 278 с.
5. Должанський І.З., Загорна Т.О. та ін. Управління потенціалом підприємства: навч. пос. / І.З. Должанський, Т.О. Загорна, О.О. Удалих, І.М. Герасименко, В.М. Рашупкіна – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 362 с.

УДК 658:330.341.1:672.1

Гончарук О.В.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки промисловості
Національної металургійної академії України*

РОЗРОБКА МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ВИРОБНИЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті уточнено визначення терміну «виробничий потенціал», його місце у структурі сукупного потенціалу підприємства. Обґрунтовано методичні положення щодо його обчислення з урахуванням особливостей металургійних підприємств. Наведено методи визначення досягнутого та перспективного виробничого потенціалу на основі значень виробничої потужності провідних агрегатів, очікуваного терміну функціонування виробничого потенціалу, темпу його зростання. Розроблено інтегральний показник виробничих компетенцій компанії.

Ключові слова: виробничий потенціал, металургійне підприємство, ресурси, виробничі компетенції, виробнича потужність, фізична придатність, моральна придатність, оцінка виробничого потенціалу.

Гончарук О.В. РАЗРАБОТКА МЕТОДИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ ОЦЕНКИ ПРОИЗВОДСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА МЕТАЛЛУРГИЧЕСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В статье уточнено определение термина «производственный потенциал», его место в структуре совокупного потенциала предприятия. Обоснованы методические положения его расчета с учетом особенностей металлургических предприятий. Приведены методы определения достигнутого и перспективного производственного потенциала на основе значений производственной мощности ведущих агрегатов, ожидаемого срока функционирования производственного потенциала, темпа его роста. Разработан интегральный показатель производственных компетенций компании.

Ключевые слова: производственный потенциал, металлургическое предприятие, ресурсы, производственные компетенции, производственная мощность, физическая годность, моральная годность, оценка производственного потенциала.

Goncharuk O.V. DEVELOPMENT OF METHODOLOGICAL SUPPORT ESTIMATION OF PRODUCTION POTENTIAL OF METALLURGICAL ENTERPRISES

The definition of «production potential», its place in the structure of the aggregate potential of the company have been specified in the article. Methodological aspects of the calculation of the production potential have been substantiated taking into account peculiarities of metallurgical enterprises. Methods for determining the achieved and future production potential based on the values of production capacity of main aggregates, the expected lifetime of productive capacity, the speed of its growth have been given. The integral index of production competence has been developed.

Keywords: production potential, metallurgical enterprise, resources, production competences, production capacity, physical wear, moral wear, assessment of production potential.

Постановка проблеми. Останнім часом умови господарювання в Україні суттєво ускладнилися. Численні негативні чинники, що вплинули на вітчизняну економіку – військові дії, втрата ринків збуту, значне здорожчання виробничих ресурсів, згортання інвестицій та зовнішнього фінансування, реформаційні процеси, песимістичні настрої споживачів тощо, призвели до суттєвого падіння виробництва в більшості галузей народного господарства. Так, обсяги промислової продукції за січень-травень 2015 року складають лише 78,8% від аналогічного показника минулого року [1].

Однією із галузей, що найбільш відчутно постраждали у цьому плані, є металургійна галузь, яка зараз переживає найбільший спад виробництва за весь період незалежності України. У 2014 році обсяги металургійного виробництва скоротилися

на 15% у порівнянні з 2013 роком, а в січні-травні 2015 року вони склали лише 74,5% від цього показника в минулому році [1; 2].

Проте металургія і зараз займає важливе місце в економіці країни. Станом на кінець травня 2015 р. їй належить найбільша частка – 19% від всього обсягу реалізованої вітчизняної промислової продукції, або 28% від результату за переробною промисловістю [1]. Найбільші 27,3% в товарній структурі зовнішньої торгівлі країни за січень-квітень 2015 р. теж належать металургійним підприємствам [4]. Тому проблема збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції, підвищення ефективності діяльності металургійних компаній потребує негайного вирішення.

Розв'язання цього питання вимагає від керівництва підприємств ретельного аналізу їх економічного потен-